

2011 йилдан чиқа бошлаган

TOSHKENT TIBBIYOT AKADEMIYASI
АХВОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК
ТАШКЕНТСКОЙ МЕДИЦИНСКОЙ АКАДЕМИИ

Тошкент

HOZIRGI KUNDA ONKOLOGIK KASALLIKLARNING KO'PAYISH SABABLARI VA ULARNI DAVOLASH CHORALARI

Qurbonova M.A., Normuhammadova M.F.

ПРИЧИНЫ РОСТА ОНКОЛОГИЧЕСКИХ ЗАБОЛЕВАНИЙ И МЕТОДЫ ИХ ЛЕЧЕНИЯ

Курбанова М.А., Нормухаммадова М.Ф.

CAUSES OF THE GROWTH OF ONCOLOGICAL DISEASES AND METHODS OF THEIR TREATMENT

Kurbanova M.A., Normuhammadova M.F.

Toshkent tibbiyot akademiyasi

Освещаются актуальные вопросы профилактики и раннего выявления онкологических заболеваний среди населения, изучения причин их распространения, разработки лечебных мероприятий, мероприятий по максимальному снижению заболеваемости.

Ключевые слова: злокачественные опухоли, уровень смертности, химиотерапия.

Topical issues of prevention and early detection of oncological diseases among the population, the study of the causes of their spread, the development of therapeutic measures, and measures to reduce the incidence as much as possible are covered.

Key words: malignant tumors, mortality rate, chemotherapy.

Hozirgi kunda xavfli o'sma kasalliklari nafaqat mamlakatimizda balki jahon miqyosida ham keng tarqalmoqda. Xavfli o'smalar jahon aholisi uchun keng xavf tug'dirayotgan kasalliklardan hisoblanadi. **Onkologiya** (yun. onkos — shish, o'sma va ... logiya) — tibbiy-biologik fan; odam, hayvon va o'simliklarda onkogenezni nazariy, eksperimental va klinik jihatdan o'rganadi va o'smalarni aniqlash, davolash hamda oldini olish usullarini ishlab chiqadi. Eksperimental va klinik Onkologiya farq qilinadi. Onkologiya 20-asrda eksperimental tibbiyot yutuqlari (o'sma hujayralarini ko'chirib o'tkazish, keyinchalik esa tashqaridan ta'sir etib, hayvonlarda o'smalar hosil qilish) asosida shakllandi. O'smalar insoniyatga juda qadimdan ma'lum (Gippokrat, K.Galen), unga oid dastlabki yozma manbalar miloddan avvalgi Misr, Xitoy va Hindistonda topilgan. Onkologiyaning rivojlanishida, ayniqsa, Gippokrat, Ibn Sino, nemis olimi Virxov, rus olimlari M.A. Novinskiy, N.N. Petrov va boshqalarning xizmatlari katta. Eksperimental onkologiya (M.A. Novinskiy asarlaridan boshlangan, 1876) va nazariy onkologiyada o'sma hosil qiluvchi omil turiga qarab 3 asosiy yo'nalish: virus onkologiyasi (fransuz olimi A.Borrel, 1903, amerikalik olim F.P. Raus, 1911), kimyoviy onkologiya (yapon olimlari K. Yamagiva va K. Itikava, 1915) va radiatsion onkologiya va boshqa shakllandi. Rus olimi L.A.Zilber o'smalarning virus-genetik nazariyasini ishlab chiqdi. Klinik onkologiyaning jadal rivojlanishi xirurgiya, radiologiya, kimyoterapiya, immunologiyaning muvaffaqiyatlari bilan bog'liq. Gippokrat xavfli o'smalar kelib chiqishida tashqi omillarga alohida ahamiyat bergan, bunda u bemorga ruhiy va jisman sifatlarini mujassamlashtirgan har biriga xos (individual) yon-doshish kerakligini aytgan [1].

Kasallikni o'sma deb nomlanishi sabab, 90% holatlarida bemorlarda yomon sifatli o'smalar qisqichbaqa qisqichiga o'xshaydi. Rivojlangan mamlakatlarda barcha

o'limlarning 15-20% saraton kasalligidan kelib chiqadi. Rak kasalligini keltirib chiqaruvchi sabablar nima ekanligini hozirgacha hech kim aniq isbotlanmagan [2,3].

Hozirda bir necha o'nlab ilmiy nuqtai nazarlar mavjud. Agar ularni barchasi bir umumiy tasvirga birlashtirilsa, yomon sifatli o'smalarning rivojlanishiga yordam beradigan uchta asosiy omil ajratiladi:

Fizik omillar-ular radiatsiya, ultrabinafsha nurlari;
Kimyoviy omillar-kantserogenlar;
Biologik omillar-ayrim xavfli viruslar.

Ularning barchasi dastlab DNK tuzilishi patologiyasiga olib keladi, natijada, onkogen faollashadi va hujayralar abadiy hayotga erishadi. Buning oqibati natijasida hujayralar nobud bo'lmasdan, juda katta miqdorda ko'payishni boshlaydi va o'smani hosil qiladi. Kasallikni tashqi sabablaridan tashqari ichki sabablari ham mavjud-bu irsiy moyillikdir. Bu holda organizmning DNKsini qayta tiklash qobiliyati yoki Onkologiya ga immunitet darajasi kamaygan bo'ladi.

SARATONDA XAVFLI OMILLAR STATISTIKASI

Tamaki chekish – 30% patologiyalar

Oziq – ovqat – 35% patologiya

Infektsiya – 10%

Kasb bilan bog'liq kantserogenlar – 5%

Ionlashtiruvchi va ultrabinafsha nurlanish – 6%

Alkogolizm – 2%

Ifloslangan havo – 1%

Jinsiy infektsiyalar – 4%

Past jismoniy faollik – 4%

Xavfli o'smalardan o'lim ko'rsatkichi iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda so'nggi 20yil ichida erkaklarda 55%ga, ayollarda esa 40%ga ortgan. JSSTni ma'lumotiga ko'ra ular bilan kasallanish va o'lim 1999-yildan 2021-yilga qadar qariyb 2,5 barobarga ortishi taxmin qilinmoqda: birlamchi kasallanish 10 dan 20 mln.gacha

va ro'yxatga olinayotgan o'limlar soni esa 6 dan 12mln. gacha o'sishi kuzatilmoqda [4,5].

Xavfli o'smadan o'lim darajasi eng yuqori bo'lgan mintaqalar:

- 1-o'rin: Sevastopol
- 2-o'rin: Kurgan viloyati
- 3-o'rin: Vladimir viloyati
- 4-o'rin: Pskov viloyati
- 5-o'rin: Novgorod viloyati
- 6-o'rin: Sankt-Peterburg
- 7-o'rin: Kostroma viloyati

8-o'rin: Tula viloyati

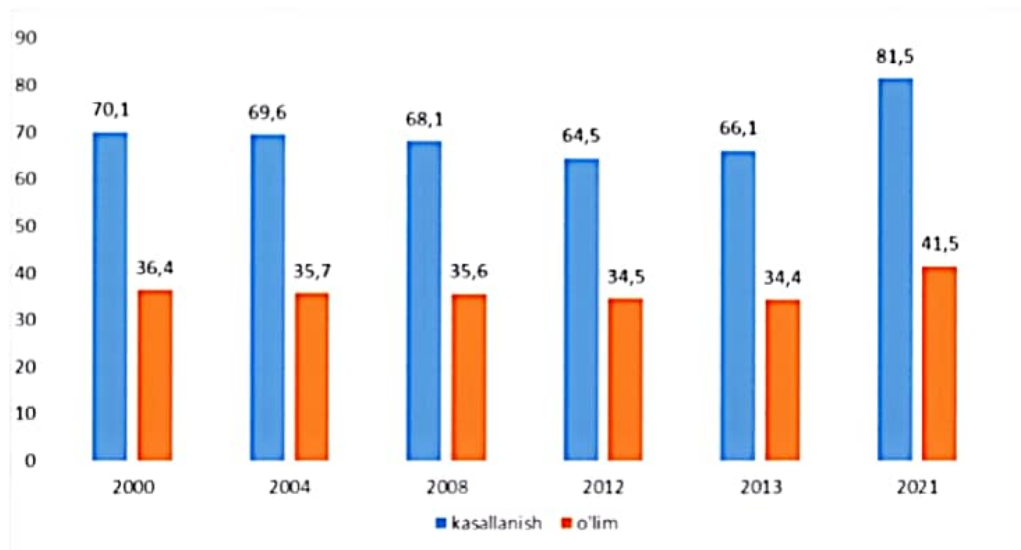
9-o'rin: Kaluga viloyati

10-o'rin: Kareliya Respublikasi

Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining ma'lumotiga ko'ra, onkologik kasalliklariga chalinish ko'rsatkichlari yildan-yilga o'sib bormoqda. Dunyoda har yili 16 millionga yaqin birlamchi saraton holati aniqlanadi. Onkologik kasalliklar ichida sut bezi saratoni yetakchilik qiladi. Keyingi o'rinlarda me'da, bachadon bo'yi va o'pka saratoni qayd etild (1-jadval).

1-jadval

Organlarda o'smalarning uchrash darajasi

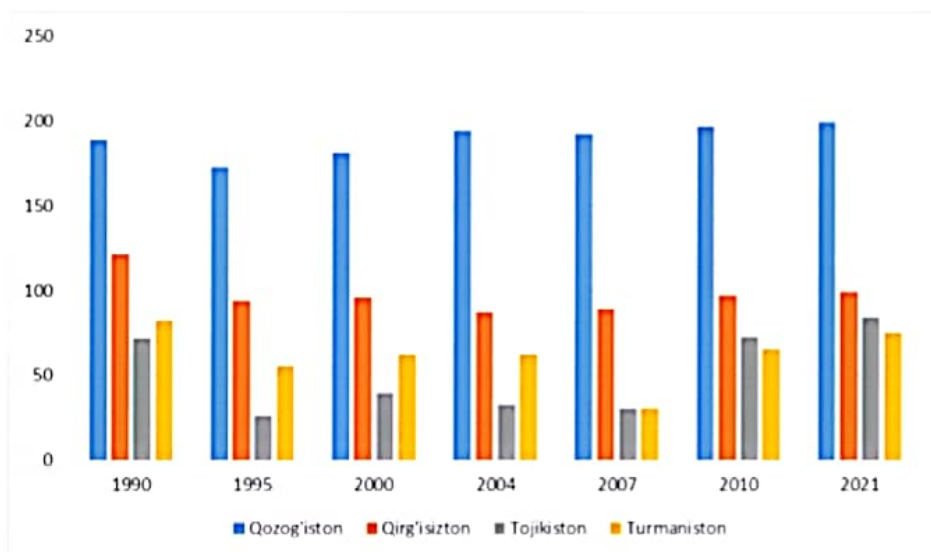

1-rasm. O'zbekiston Respublikasida xavfli o'sma kasalliklari bilan kasallanish va o'lim ko'rsatkichi (100ming kishi aholiga)

Bu kasallik Markaziy Osiyo Respublikalari aholisi o'lim sabablari orasida asosiy sabablardan birini egallaydi va 4-o'rinda turadi. Toshkentda o'smalar orasida 2-o'rinni egallaydi [1].

O'zbekistonda xavfli o'smalar bilan kasallanish ko'rsatkichi (2-rasm) Yaponiya 2,5 marta, Rossiya va

Qozog'istonga nisbatan 1,5-2,0marta kam. Xavfli o'smalardan o'lim ko'rsatkichi AQSh ga nisbatan 1,6marta, Rossiya Qozog'iztonga nisbatan erkaklar 2-3barobar, ayollarda esa 1,4barobar kam [6].

2-rasm. Markaziy Osiyo respublikalarida 100.000 aholiga nisbatan yomon sifatli o'sma kasalligidan kasallanish

KIMYOTERAPIYA-bu saraton kasalligini davolashning asosiy usullaridan biri va klinik dalillar va ko'rsatmalar bilan tasdiqlangan ko'plab saraton turlari uchun birinchi darajali terapiya. Ko'p sonli kimyoviy moddalar mavjud saratonning o'ziga xos turlari uchun ishlatiladigan dorilar, ammo ko'plab saraton bemorlari uzoq muddatli va qisqa muddatli kimyoviy terapiya bilan shug'ullanadilar. Onkologik operatsiyalardan oldin yoki katta o'smaning hajmini kichraytirish uchun kimyoviy terapiyani buyurdilar; saraton hujayralarining o'sishini umuman sekinlashtirish; metastazlangan va tananing turli qismlari bo'ylab tarqaladigan saraton kasalligini davolash yoki kelajakda kasallikning qaytalanishini oldini olish uchun barcha mutatsiyaga uchragan va tez o'sib boruvchi saraton hujayralarini yo'q qilish va tozalash. Saraton kasalligi inson salomatligiga jiddiy ta'sir ko'rsatadigan jiddiy tibbiy va ijtimoiy muammodir. Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining ma'lumotlariga ko'ra, bunday kasalliklar bilan kasallanish yildan-yilga ko'payib bormoqda. Dunyoda bir millionga yaqin asosiy saraton kasalligi mavjud. Ko'krak bezi saratoni eng keng tarqalgan saraton hisoblanadi. Keyingi eng keng tarqalgan oshqozon, o'pka va bachadon bo'yni raki, Malign neoplazmalarni davolash qiyin bo'lsa ham, ularning oldini olish mumkin. Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining Xalqaro saraton tadqiqotlari agentligi (IARC) saraton kasalligining oldini olishning 12 usulini e'lon qildi [7]. Bular:

1. Chekmang, tamaki har qanday shaklidan foydalanmang.
2. Uyingizni va ish joyingizni tamaki tutunidan saqlang.
3. Tana vazningizni normal chegaralarda saqlash uchun harakat qiling.
4. Kundalik hayotda jismoniy faol bo'ling. Butun kuni o'tirish bilan o'tkazmang.
5. Sog'lom ovqatlanish tamoyillariga amal qiling: don, dukkakli ekinlar, sabzavot va mevalarni ko'p iste'mol qiling, yog'li ovqatlar, shakarni cheklang.
6. Spirtli ichimliklar ichmang.
7. Quyoshda uzoq turmang, ayniqsa bolalarni quyoshdan saqlang.
8. Agar siz kimyo sanoatida ishlasangiz, xavfsizlik qoidalariga rioya qilish sharti bilan o'zingizni kanserogen moddalardan himoya qiling.
9. Agar siz tog'larda yoki radiatsiya xavfi bo'lgan joylarda yashasangiz, radon nurlanishining mavjudligini

aniqlang. Yuqori radon miqdorini kamaytirishga harakat qiling.

10. Emizish onaning saraton xavfini kamaytiradi. Iloji bo'lsa, emizish kerak.

11. Farzandlaringiz emlash dasturida qatnashishini ta'minlang.

12. Ko'krak, bachadon bo'yni, yo'g'on ichak va oshqozon saratonining oldini olish bo'yicha skrining dasturlarida ishtirok etish.

Mamlakatimizda aholi o'rtasida saraton kasalligini oldini olish uchun zamonaviy sharoitlar yaratilgan va bu jarayon doimiy ravishda takomillashtirilmoqda [5,7].

Prezidentning «2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasida onkologik xizmatni yanada rivojlantirish va onkologik yordamni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida» gi farmoni asosida onkologik kasalliklar profilaktikasini kuchaytirish, skrining va yuqori texnologiyali tekshirish usullarini takomillashtirish bo'yicha muhim loyihalar amalga oshirilmoqda.

Adabiyotlar

1. Абакумова Т.В., Антонеева И.И. и др. Успехи и проблемы Современной онкологии. Новосибирск. -2014.-10-14с.
2. Важенин А.В., Шунько Е.Л., Шаназаров Н.А. и др. Эволюция критериев первичной множественности и классификации первично-множественных злокачественных опухолей. //Современные проблемы науки и образования. Москва.- 2015.- № 6.
3. Каприн А.Д., Алексеев Б.Я., Матвеев В.Б. и др. Рак предстательной железы.// Клиническая онкология. -2021.-Т. 23. -№ 2. С.-211-247.
4. "Kasb kasalliklari" Mahmudova Sh.K., Toshkent. -2011 y.-5-21 b.
5. <https://web.archive.org/web/20201126182104>.
6. <https://world-press.ru/455-new.html>.
7. https://meduniver.com/Medical/onkologia/sovremennye_dostigenia_onkologii.html.

HOZIRGI KUNDA ONKOLOGIK KASALLIKLARNING KO'PAYISH SABABLARI VA ULARNI DAVOLASH CHORALARI

Qurbonova M.A., Normuhammadova M.F.

Ushbu maqolada hozirgi kunda aholi orasida onkologik kasalliklarning oldini olish va ularni erta aniqlash, keng tarqalish sabablarini o'rganish, davolash choralari ishlab chiqish, iloji boricha kasallikni kamaytirish choralari ko'rish masalalari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: xavfli o'smalar, o'lim darajasi, kimyoterapiya.